

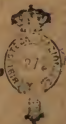

Q. D. B. V.

ANNOTATA Ad RES PRUSSORUM,

CONRADI SAMUELIS SCHURTZFLEISCH.

VVITTEBERGÆ,
Sumptibus Hæredum JOH. BERGERI,
Ex Officinâ CHRISTIANI SCHRÖDTERI,
ANNO M DC LXXIV.

1.

PRussiam, antequam hoc nomine cognita est, diversæ gentes incoluerunt, sed quæ primas sedes ibi habuerint, non perinde in expedito est affirmare. Ego certum habeo, non Herulos, quod ex Wolfgango Lazio & Matthia Stryikovio quidam referunt, sed Suevos illic principiò consedisse. *

** Johannes Boëmus mor. & leg. gent. l. 3. cap. 16. tradit auctore Sabellico, Suevos in Livonia & Prussia sedes tenuisse, quanquam autem in hac veteris Scythiæ Europeæ parte consederunt, tamen ex Scythia Sarmatica tanquam aborigines non sunt deducendi: non enim possumus iis assentiri, ut qui omnes Europæ populos, ita etiam Suevos ex Scythia Sarmatica arcessunt. De Veteris Sueviæ amplitudine ac situ vid. Jod. Willich. cap. 16. in Com. Tac. Germ. Prussi nihilominus rectè annumerantur genti Scythicæ apud Guntherum lib. VI. Helmoldum l. 1. cap. 1. Radevicus quoq; eos conjungit cum populis Scythicæ originis, imò & cum Parthis, quatenus per eos Moscovitæ (aliis Turci) denotantur, cujusmodi significatio apud Guilielmum Britonem memoratur, l. 4. Philipp. & eò C. Barth. pag. 277. Nisi tamen Brusci apud Radevicum sint, qui Ptolomæo memorati, coluerunt Riphæos montes.*

2. Cùm verò eam destituerent Suevi, ac relinquerent vacuam, ** successere Venedi, ab

Sarmatis profecti, & cultu, qualis ejus gentis erat, adornatam, commerciis amplificârunt, opportuno regionis situ, atque egregiâ incolarum fortuna, ut naves quàm sæpissime eò commearent.

*** Pars antiquissima Suevia, proprio nomine Æstii dicebantur, qui Prussia tractum incolebant, & colligendo succino operam dabant, Tacit. de mor. Germ. cap. 45. illi ipsi tamen Æstii origine non fuerunt Suevi, licet veteri Suevià continerentur, quandoquidem nec lingua societate Germanis conjuncti fuerunt, & tantum ritu habituq; ipsis similes extiterunt, Tacit. ibid. Micral. l. 1. Chron. Pom. Nec cum illis facimus, qui Gothos illic habitasse docent, quippe qui Germaniam cis - balthianam incoluerunt, ut ex Plinio & Tacito liquet. Isto ipso tamen conveniunt Gothi veteres atq; Æstii, quòd utriq; commerciis floruissent, & hi quidem argumento succini, quod legebant, haud dubiè cum ornatus, tùm mercatus causa: illorum negotiationes testatur Visby antiquissima civitas, de cujus fato vid. Strelovius Chron. Guthiland. p. 170. 171.*

3. De antiquis Saxonibus apertè palamque scripsit Adamus Bremensis, *b.* omnem diligentiam adhibuisse, ut patefacto ad Prussos aditu, è portu Slesvicensi solverent, atq; inde in Prussiam mercatus causa navigarent.

a De Prussia qui scripserunt, aliàs permultos allegavimus, neq; hic operæ pretium est experiri vires in refellenda ea opinione, quà multi persuadentur, primos Herulos insedisse has terras. Et tamen Albertus Wiiuk Kojalowitz hist. Lituan. part. 1. l. 1. ita existimat, & sicuti ex Stryikovii annalibus historiam, ita ex Wolfgango Lazio hanc sententiam hausit.

sit. Præterquam enim quòd longè post Gothos Suevosq; innotuerunt Heruli, diversam ab utrisq; originem babuerunt. Vid. post Jornand. Holmold. Chr. Slav. l. 1. c. 2. Itaq; rectè dissentit Andreas Althamerus tom. 1. p. 34. apud Sim. Schardium. Et propterea, quòd Gothos istic olim habitasse censuit Ph. Cluverius, antiquæ Germaniæ partem nuncupavit, Germ. antiq l. 1. c. XI. Prussiæ sub hoc nomine primò meminit Detmarus Merseburgensis l. 6. Chron. p. 176. post eum Adamus Bremensis l. 2. Hist. E. c. 13. item de situ Daniæ & reliq. reg. sept. cap. 208. collat. cap. 227. ubi eadem significatio est Semlandiæ, *quæ* Prussiæ, *atq; adeò Semborum eadem, quæ Prussorum. Agmen claudit Helmoldus, de quo alibi dictum est plus satis.*

b. *Vid. d. cap. 227. & Helmold. l. 1. cap. 1. præcipuum commerciorum genus consistebat in permutatione pellium mustelinarum, nam auri argentiq; studio non tenebantur, ùt proditum est ab Adamo, qui* pretiosos martures *(Latinè pretiosa martis vocabulum usurpasset) non Prussorum, sed advenarum, qui eam superbis vestibus materiam quærebant, opinione vocat.*

4. Sed qui præterita longiùs spectant, non dubitant referre, jam diu ante Prussis cum Teutonibus commercia fuisse, nec temere fecerit, qui iis assentiatur, quod Slavorum, ad quos & Prussi pertinent, negotiationes antiquissimæ fuerint, & proditæ iis monumentis, quibus res actaq; Francorum continentur.

c. *Extant sanctiones quædam, quibus isti sententiæ fidem adhibere possint, capitulare Caroli M. l. 2. cap. 7. apud Goldast. T. 3. p. 156. noviss. edit. Constitutio Hludovici regis apud Johannem Aventinum l. 4. Annal. Boj. p. 372. unde eam sumpsit Goldastus, & inseruit Const. imp. T. 1. p. 210. edit. ejusd.*

 quæ

quibus nominantur negotiatores Slavorum. Verba capitularis, quod dicitur, haec sunt. De negotiatoribus, qui partibus Sclavorum & Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est, partibus Saxoniæ usque ad Bardenvvich, &c. *Ex quibus promtum est colligere, Slavos habuisse communes cum Saxonibus negotiationes. Deinde hinc sequitur, non modò Saxones & Francos, sed etiam Thuringos, Bojos atq; Alemannos in partem istorum commerciorum venisse, quod ibidem indicatur commemoratione Erphesfurt, Foranhaim, Raginsburg, & similium. Tum id opportunitas navigationis declarat, siquidem ea ex Pomerania in Prussiam expedita fuit ac prona. Venit in mentem Adamo hujus recordari, dum tradit sequentia.* Ubi & Rhuni habitant. Ibi ad Semland provinciam, quam possident Pruzzi, navigatur. *l. 2. H. E. c. 12. Leges Hludovici, Arnulphi imp. filii, dum Slavos, sive Venedos exhibent, Rugios & Bojohemos potissimùm declarant, sic tamen, ut non protinus excludant reliquos, nec ipsos Prussos, quippe ad quos à Rugis, quos Rhunos Adamus exprimit, commodâ navigatione deferri pariter merces, & avehi ab iisdem potuerunt. Sed verò & hoc minimè tacendum arbitrabor, quod Janus Dousa, qui res Belgicas exploratissimas habuit, Hollandiæ nomen deduxerit à Prussis, quod si perinde certum esset, ac dictum est, foret indicium X. seculo celebrati nominis Prussorum, annal. Holl. pag. 246. Sed verò rectius hoc nomen accersitur à Danis. Hornius orb. imp. period. 2. cap. 6.*

5. Hactenus verò ea inter mercantes consuetudo viguit, ut potestas esset commeandi gentibus ad gentes, & permutandi, quæ vellent, siquidem usus ita & ipsarum necessitas exigerent:

rent: postea Carolingorum ævo leges additæ sunt, & promulgatæ sanctiones, quibus commodo negotiantium publicè cautum provisumque fuit. Demùm *d* Ottonum tempore privilegia concessa sunt ampliora, & formulis confirmata, *e* ut certus commerciorum locus esset, & solennis conventus mercandi causa, sive id ad dignitatem reipublicæ, sive ad utilitatem pertinere videretur, prodito Prussis exemplo, & quò magis invitarentur ad societatem Teutonicæ negotiationis.

d. *Francorum, etiam Merovingorum commercia nota habeo, & vectigalia eorum nomine pendi solita fuisse, memoriâ teneo, quæ exhibet diploma Chilperici I. Franco - Merovingorum regis A. 575. Tornacensi Ecclesiæ datum: eò minùs dubitare debeo de Carolovingicis, quod scribendo persequi nunc non vacat, & per se intelligi ex paulò antè dictis potest.*

e. *Originem mercatuum solenniorum Jo. Gryphiander, atq. Jo. Jacob. Speidelius spec. jurid. pol. p. 841. à Dagoberto repetunt in regno Francorum, apud Saxones primùm ab Henrico Aucupe nundinas institutas putant. De neutro id nunc quidem mihi propositum est negare, & libenter concedam de Henrico Teutonicorum rege, atq. de hoc tantò magis, quòd omnes vires intenderet in gloriam suæ gentis amplificandam, Wittichind. à Sax. 1. haud neglecturus commercia, quibus jam Caroli M. ætate Magdeburgensis vicus celebratus fuerat, argumento capitularis Carolini, seriùs enim atq. ab excessu Henrici I. circumdari muro, atq. urbibus annumerari cœpit: quod indicant Ekkehardus de vit. Notkeri Balbuli*

cap.

cap. 31. Wittich. A. Sax. 2. Abb. Stad. ad A. 971. Nos autem multis, nec dubiis indiciis cognitum habemus, jure, quod literis mandatum est, prima hæc Ottonis M. in Saxonia auspicia fuisse, qui A 966. mercatum Bremensem instituit, argumento diplomatis, quod post Lindenbrogium & Meibomium, viros in historia versatissimos edidit Joach. Joh. Maderus. Formula est, Ottonem concessisse licentiam construendi mercatum in loco Bremen, *quam compositionem retinet Otto III. in diplomate A. 1001: Herluino Episcopo concesso. Stylus ævi hoc contextu noscitur:* dedimus jus, fas atque licentiam faciendi, statuendi, atq; construendi mercatum: *porrò & describitur accessione aliorum privilegiorum* monetæ, telonii, banni. *Huc spectant tabulæ Henrici IIII. imp. A. 1062. Adelberto Hamburgensi Archiepiscopo concessæ, quibus eidem dedit utendos fruendos* mercatus, monetas, telonea. *quod documento est, jam antiquissimo tempore hoc jus singulare imperatorum Teutonicorum fuisse.*

6. Et eæ quidem res ac officia inter negotiantes erant, nec plura de iis reperi, utcunq; inquisivi, & nostra Prussorumq; monumenta evolvi. Itaque nunc dabo operam, ut omnes intelligant, antiquam esse hanc rempublicam, & cum de ejus initiis quæritur, habuisse indigenas Principes, *f* quorum imperia postea advenæ mutârunt, siquidem Teutones, à quibus Teutonici Ordinis nomen est, bello in Asia haud prosperè confecto, reduces in Europam, feliciora arma corripuerunt, & Prussos, in quorum ultionem

exciti

exciti à Duce Masovio fuerant, in suam Germaniciq; imperii ditionem redegerunt. *.

f. *Nam non vanâ ratione quis existimet, multitudini illius populi, cum quo una fuit civilis consociatio atq; communitas Alanorum, ex quibus Lithuani ortum habere creduntur, & studio, quod ibi floruit, bellicarum rerum, caput necessarium fuisse, & declarari more ingenioq; Sarmaticæ gentis Principis patientis potest, & testimonio approbat Kojalovvizig lib. 1. hist. Lituan. p. 13. & 17. qui dum Stryikovium sequitur, unà complectitur ejus historiæ partem, quæ ex Cruciferorum monumentis est collecta. Quanquam nec ita certæ sunt illius narrationes, ut quum ad ultima Veidevvuthi tempora referuntur, procul omni suspicione falsitatis sint. Interim conf. Erasmus Stella de vetustatib. Borussiæ l. 2. qui testatur, Alanos Prussosq; promiscuè habitasse, ac Veidevvuthum Prussorum pariter & Alanorum Principem natione Alanum fuisse comprobat. Sed in Alanæ gentis antiquitatibus hæsitavit admodùm Æneas de Piccolominibus, altiùs diligentiusq; repetiit origines Matthias à Michou de Sarmat. Europ. l. 2. cap. 2. Alb. Crantzius breviter attingit, Vandal. l. 6. cap. 8. Multò minùs accurati sunt eorum commentarij, qui mores atq; instituta conditi regum imperij à Veidevvutho deducunt, neq; assentior in omnibus Gordiano Gotho, cui Stella & Alibamerus quædam accepta ferunt, præsertim quòd Hulmigeriam olim dictam esse existimant Prussiam. Cum quibus sentit Chr. Adolph. Thuldenus hist. Europ. ad a. 1655.*

* *V. Mart. Cromerus: Salomon Neugebauer, Casp. Henneberger in Chron. Crucif. aliàs à nobis commemorati sunt, quibus addantur Joach. Cureus Annal. Siles. p. 63. Jo. Micral. Chron. Pomer. p. 273. 276. Aubertus Miræus stat. rel. Pruss. l. 1. c. 49. Job. Gualterius Chr. Eccl. pol. ad A. 1233. nec enim nunc quid addimus de Alb. Crantzio & Dav. Chytræo*

tra. *Rationes temporum non perinde omnes ineunt, quas nos subducimus hunc ad modum. I. transactio de bello Prussis inferendo cum Conrado Duce Masoviæ refertur ad annum 1228. apud. Sal. Neugebauer. rer. Pol. l. 3. p. 133. Conf. Cromer. l. 7 Gabriel Bucelinus existimat annum 1217. primâ Teutonici Ordinis expeditione contra Prussos insignitum fuisse: rer. Germ. Chron. descript. ad h. A. El. Reusn. Isag. hist. ad A. eundem. Eqvidem jam ante annum 1228. jus belli inferendi Prussis consecutus fuerat Ordo Teutonicus, quod præter imperatoris atque Pontificis concessionem legitimè est pactus, in quantum parti læsæ auxilium tulit, & propter vindicandum ab injuriâ Conradum Masoviæ Ducem arma sumsit. Multò minus cum Mirco A. 1215. nominari debet. Anno autem 1209. in Prussiam missi sunt, qui barbaros docerent verum de Deo sensum, Chron. Lauterberg. ad d. A. Nam quod Adelberti adeos adventum & cœpta multò ante doctrinæ cœlestis, sed mox à Prussis spreta initia attinet, alibi explanatè & in loco diximus. II. itaque istas rationes approbamus, quæ retinent annum cIↃ CC XXIII. à Christophoro Manlio congruente acrosticho notatum: quo Hermannus de Salza Magister Ordinis insignia victor primus in Prussiam intulit. Cujus praeclarè multis ante seculis meminit Fridericus II. in epistola A. 1247. ad regem Galliæ perscripta, &* Fratrem Hermannum magistrum domus sanctæ Mariæ Teutonicorum *nuncupat, ac inter* fideles *suos numerat.* *Quanquam autem aliàs* fidelis imperii *non continuò denotet civem imperii, sed finibus beneficiarii juris saltem contineri aliquem arguat, hic tamen utrumq; designat. Hujus ratione Albertus Marchio Brandenb. antequam se Poloniæ regi in clientelam daret, locum in imperii consessu tenuit, Sleidan. comment. l. b. 5. III. Hermanni effigies cernitur in cœnobio Leubusiensi in Silesia ad Oderam sito: nomen atque titulum vidi scriptum ad hunc modum.*

HER-

HERMANNUS DE SALZA SACRÆ DOMUS BEATÆ MARIÆ TEUTONICORUM PRUSSIÆ DEFENSOR MAGISTER XRISTIANORUM FIDELISSIMUS

ANNO DOMINI CM CC XXX.

OB VIRGINIS MARIÆ HONOREM.

Alibi hæc legi. Hermannus de Salza Ordinis Militiæ Teutonicorum Magister primus sacræ domus Vexilla in Prussiam Victor traduxit: annus hoc versu denotatur:

herMannVs prVssos ChrIstI sVb Vota CoegIt.

IV. Nec tamen Cruciferi ita debellare potuerunt Prussos, ut non insurgerent rursus, & Christiana sacra, quæ se receperant, amplexuros, rejicerent, usq; dum hi ascitis in fœdus aliis Principibus, adigerent, ut datis obsidibus promitterent, Christianam religionem servaturos esse. Aut. paralip. ad Urspergens. ad A. 1254. Sed de auspiciis Cruciferorum Ordinis vid. Raphael Volaterranus, & libro singulari Franciscus Modius: Henricus Bangert. ad Arnold. Lubec. lib. 3, cap. 36. Nam Cruciferi, qui flagellatores dicuntur, aliò pertinent, de quibus est apud Jacobum Mayerum ad A. 1349.

7. Verùm Prussia, quà Ducibus paret, anno supra millesimum quingentesimo, vigesimo quinto, lege beneficiariâ pervenit ad Marchiones Brandenburgicos, inter quos primus fuit Albertus, *g* stirpe Zollerana, & si propaginem hujus specto, Onolsbacensi domo ortus, qui novam Ducis Prussiæ dignitatem ad familiam suam adjunxit.

g Johannes Sleidanus commentar. lib. 5. Simon Schardius tom. 4. pag. 74. Salomon Neugebauer hist. Polon. l. 8. pag. 625. edit. Hanov. quæ Francofurtensi multùm præstat, & lon-

& longiùs porrigitur in contextu historiæ regum: Martinus Cromerus orat. pro Sigismund. p. 28. Veniuntq; hic duæ Alberti transactiones in conspectum, altera cum rege Sigismundo, altera cum Ordinibus Prussiæ, in quantum Duci obnoxiæ: illius summam continent dicti scriptores, hujus capita exhibet Mich. Casp. Lundorp. continuat. Sleid. ad A. 1566. quorum quædam, præsertim de jure Culmensi, & de immunitatibus Prussorum, repetit Jac. Aug. Thuanus, & de iis stabiliendis in conventu Regiomontano actum fuisse, confirmat ad A. 1582.

8. Atque hoc demùm superiorum bellorum remedium fuit, ut Prussia, cui hactenus Germania jus atque leges dederat, ejus imperio subtraheretur, ac postquam tot injuriis vexatiobusque Polonorum exposita fuerat, regno Polonico tandem obnoxia redderetur. Nam quùm is Prussiæ status esset, ut ab Alberto Magistro, Teutonici Ordinis defendi non posset, atque ejus rei causa Carolus V. ad quem suprema illius jurisdictio spectabat, de auxilio solicitaretur, hic autem aliis bellis distractus, ope indigentem destitueret, maluit Albertus Polonis cedere, quàm irritâ imperatorii subsidii spe, omnis sui juris atque ditionis ad se pertinentis jacturam facere, quippe persuasus, necessitatis id, non fidei mutatæ fore exemplum, siquidem nemo sit, qui non præoptet se liberari, quàm perire sub externo hoste. Propterea cum Sigismundo I. rege

conven-

conventum est, ut propter tot clades, ac belli calamitates finiendas pax instauraretur, & Prussia, in quantum generali magistro Ordinis subjecta erat, in ditionem regni Polonici redigeretur, à quo eam lege beneficiaria possidendam acciperet Albertus, ac jure hæreditario innixam ad filios posterosq; transmitteret, aut si hi defuturi essent, successio perveniret ad ipsius fratres Casimirum & Johannem.

h. *Ajebant Poloni*, fundum & solum terræ Prussiæ intra fines, limites & circulum ditionis regni Poloniæ contineri ac concludi, *vid. diploma, quod dicitur concordia, anno 1525. April. 9. Cracoviæ confectum, apud Jacobum Prilusium tract. de prov. Polon. 2. exaggerabant offensas ratione finium regundorum, & illatas injurias, ac spreta superiora pacta & violatum jusjurandum fidelitatis à tempore Casimiri præstari solitum, ruptamq; pacem perpetuam, anno 1436. inter regem regnumq; Poloniæ, & Ordinem Marianum initam. V. Literæ Sigismundi I. 28. Jul. anno 1520. ad Leonem X. Pontif. perscriptæ. Verùm neq; prior, nec posterior ratio pondus habuit, & primus acquirendi titulus, isq; justissimus belli & transactionis, ac possessio multorum seculorum propugnandæ Ordinis Mariani Teutonicorum causæ sufficere debuerunt. De injuriis pares utrinq; erant querelæ, non judicio regis Polonici, qui pars disceptans fuit, sed arbitrario terminandæ, eò magis, quia non erat in potestate Ordinis pacisci præter & contra voluntatem ejus, cui supremum illius terræ Imperium competebat, quod citra controversiam fuit penes Imperatorem, estq; argumento ipsamet Casimiriana transactio, Regiomontum cum cæteris castris atq; oppidis, districtibusq; omnibus & universis juribus pleno dominio sub Imperatoris &*

imperii clientelâ atq; supremâ jurisdictione mansisse: Prilus, p. 300. Quod adeò verum est, ut mutato Alberti erga imperium obsequio ac fide, Waltherus Kronbergius in ejus locum surrogaretur, & in publicis imperii tabulis subscriberet hoc modo: Waltherus à Kronberg, administrator magni magisterii in Prussia, magister Ordinis Teutonicorum per Germaniam & Galliam *(in recess. Teuton.* Italiam) *vid. post Joh. Sleidan. ad A. 1525. decretum comitior. Spirens: A. 1529: constitution* wider die Widerteuffer §. 7. *R. I. 1530:* §. *145: 1532:* §. *5. R. I. 1535: ejus vice Eberhardus Etzingen, A. 1541: 1542: 1544: rursus eum repræsentavit legatus: eadem subscriptione Wolfgangus conspicitur in R. I. altero A. 1544. & 1545: 1548: 1551: 1555. 1557: 1559: post Wolfgangum nomen administratoris magisterii in Prussia subsignavit Georgius 1566: ejus loco legatus 1567: 1570: A. 1576. Henricus, & vice ejus Volbrechtus Swalbacensis, ac 1582. Johannes Achilles Ilsung, 1592. Maximilianus Archidux, & qui ejus vicem gessit Johannes Eustachius Westernachius, 1598: A. 1603: nomine ipsius Christophorus Thumb, 1613: iterùm Westernachius, 1641. Johannes Caspar, 1654. Leopoldus Wilhelmus, ejusq; tanquam administratoris Magisterii in Prussia legatus. Quod indicio sit, Prussiam, qua ad ordinis Mariani ditionem pertinuit, nondum ab Imperio Germanico pro derelicta fuisse habitam, nisi Austrii Electori Friderico Wilhelmo A. 1657: supremum in Prussiam jus à rege regnoq; Poloniæ petenti, ipsimet suam in eo negotio operam navassent, & quia tunc de concordia inter regem Johannem Casimirum remq; publicam Polonicam & prædictum Electorem restituenda agebatur, omni studio atq; interposita per legatū auctoritate effecissent, ut petitionis compos fieret & consequeretur supremum Prussiæ ducatum. Enimvero Baro Lisoli, Orator Leopoldi Cæsaris, hanc causam enixissimè tuendam suscepit, & ut Brandenburgicus firmo atq; indubitato*

pacto

pacto tale, neq; posthac à rege & republica Polonica dependentẽ ducis dignitatem obtineret, elaboravit. V. autor Maxim. Gallic p. ; item scriptor Polonic, Maxim, & acta, quæ dicuntur, præliminaria transactionis Vslaviensis. Quod tametsi Imperium non expressè ratum habuit, tamen pro tacito ejus consensu adferri argumenta possunt, eò quòd neq; paciscentes super eo negotio interpellasset, neq; pacto inito, cujus notitia ad omnes pervenerat, contradixisset, neq; dissensũ quoquomodo ac ulla solenni formula testatum fecisset; quinimo hanc, dum maximè suscipi debuit, causam deseruisset, & voluntatem Cæsaris, qui ad pacem & pactum istud vehementer tunc inclinabat, tacitè approbasset, veteriq; adeò prætensioni talẽ in modum renunciasse non sine causa videri posset. Propterea si prima Alberti transactio tanquam in præjudicium imperii facta, judicio Caroli V. imp. rescissa est, & quia is in proposito perseveravit, proscriptione imperiali multatus est, apud Sleidanum comment. l. 7. & 8: postea tamen gravibus de causis, & deprecantibus pro eo necessariis mitiùs hac res tractata est, ac decretum, ut per intercessionem de causa cognosceretur, *lib. 26. Ab eo tempore cum se abdicasset imperio Carolus V. conquievit quidem ista controversia, sed ejusmodi significatio animi atq; voluntatis, quæ ad derelicti titulum sufficeret, nondum extabat, quo factum est, ut juris conservandi causa Waltherus Cronbergus, & qui ei suffecti sunt, titulo Magistri Ordinis uterentur, neq; ab eo unquam abstinerent. Verumenimverò præterquam posset esse dubium, utrum sola illa & præter alia juris documenta tituli scriptura ad sustinendã prætensionẽ legitimam ac validã sufficiat, id quoq; est in ambiguo, an, si manente etiam usu tituli, alia derelinquendi signa appareant, & ita comparata sint, ut præsumptione certiori, quàm ea est, quæ à solo tituli usu colligitur, innitantur, in lance hujus judicii præponderent, nec ne? quorum illud quidem videtur esse affirmandum.*

dum. Nam id nunc non afferam, quòd quidam jurisprudentes existimant, imperium esse ex genere earum rerum, quæ propter non usum statim pereant, & si non adsit caput imperans protinus esse desinant, siquidem id dubium censeri possit, nec ita unquam definitum, ut certi aliquid statuere liceat. Nam iste non usus si à non utendi & non retinendi dominii animo proficiscitur, & per validas præsumptiones ac sufficientes conjecturas intelligitur, non repugnaverim huic sententiæ, cum per ratiocinationem à constitutione imperiorum desumptam, & per viam juris socialis explicatam, omninò ita affirmandum esse videatur. Illud sanè in parte hujus argumenti extra omnem dubitationem est positum, Magistrum Teutonici ordinis, postquam petenti auxilium non quidem denegatum, sed non in tempore summissum est, se pro eo, qui extra imperii ditionem est, gessisse. Quinimo jamtum anno 1512: de mente Magistri Mariani Ordinis subdubitatum est, imperii ne membrum profiteri se vellet, annon? R. I. 1512: §. 26. Den Hochmeister auß Preussen belangend/ist betracht/nach dem der Handel begehrter Hülff an uns und die Ständt mercklich groß ist/auch noch nicht wissend / ob der Hochmeister sich / alß ein Glied/ zum Reich thun wölle / oder nit/ *& quæ ibi sequuntur auxilii, quod flagitaverat, dilationem attinentia. Quamobrem Carolus V. in literis ad Albertum scriptis ita aptè decenterq; stylum temperat, ut ipsũ ad concordiam & ea præstanda, quæ præcessores ejus regibus Poloniæ præstiterunt, exhortetur, quanquam salvo suo & imperii jure, apud Prilusium p. 224: ut ex actis sequiorum temporum doceri potest, constatq; aliàs, tunc saltem fuisse disceptationem de jurejurando, quod ab Alberto recusatum est, quia si id maximè præcessores sui Casimiro regi præstitissent, tamen id fuisset contra pacta superiorum temporum, Sleid. lib. 5. & 8. Neq; tamen nos diffitemur, posteriora pacta futura fuisse valida, si, dum eæ coalescebant,*

bant, Imperatoris atq; Imperii consensus intervenisset. Etsi autem ab initio non fuit legitima, & auctor ejus non potest abesse à ci p i, tamen quin tacita postea concessione convaluerit, vix licet quòd ambigamus. Spectatq; eò imprudentia Magistri & totius hujus ordinis, qui, cum de Prussia in formam circuli imperii *redigenda anno* cIↃ IↃ *XII. in comitiis Trevirensibus consultaretur salutari consilio repugnárunt, & Polonis adeò invadendi se, ac mutandi status sui occasionem dederunt. V. acta Comitiorum Trevirens. ad d. A. Gold. de reg. Boh. lib. 2. c. 16. n. 2. Veruntamen Gedanum & Elbinga olim circuli Saxonici jure continebantur, si maximè provincia ipsa non describeretur in peculiarem circulum. Spreng. Luc. p. 68. Jamdiu autem est, quòd Gedanum & Elbinga Reipublicæ Polonicæ annumerantur, & Gedanum insuper suffragium habet in Comitiis Polonicis, non secus atque Cracovia & Vilna, apud Piasecium Chron. Polon. ad A. 1632. Ex quo intelligitur, præter Senatores ac ordinem equestrem, dictas Civitates quoq; suffragio esse præditas: sed hæc aliò pertinent.*

9. Alberto, qui primus Ducis titulo acquisivit Prussiam, anno cIↃ IↃ LXIX. successit filius Albertus Fridericus, Princeps valetudine & animo imbecillis. Is cum regendo ducatui esset impar, beneficio regis Sigismundi reiq; publicæ ipsi datus est curator agnatus proximus Georgius Fridericus, quò & provideret rationibus infirmi Ducis, & vice ejus Ducatum Prussiæ administraret, fide priùs, quàm id munus consequeretur, jurejurando data, si Albertus Fridericus vires & pristinam judicii facultatem reciperet, ac filios

ex Maria Eleonora conjuge susciperet, se sine ulla interposita mora de administratione provinciæ decessurum esse. Antequam verò hæc fierent, & rex resq; publica hoc extremum curandæ Prussiæ auxilium experirentur, agnati Brandenburgici ad societatem inaugurationis beneficiariæ admissi sunt, *i.* ea lege, ut siquid Alberto Friderico humanitus eveniret, successio ad ipsos deferretur: præcipuè Septemvir Brandenburgicus in eo operam ponebat, ut & dignitatis suæ, & obtinendæ successionis causa legati ab se missi vexilla contingerent, atq; eo ritu Principum more institutoq; jus in Prussiam sibi & suæ familiæ paciscerentur.

i. *Quid actum fuerit, cognoscitur ex diplomate inaugurationis, in quo hæc leguntur.* Sacra regia majestas celsitudinem vestram *(Albertum Fridericum)* per vexilli traditionem solenni ritu de feudo ducatus Borussiæ investit, ac cæterorum Marchionum Convasallorum *(Georgii Friderici Marchionis Anspacensis, Joachimi Friderici Electoris)* oratores ad contactum extremitatis vexilli clementer admittit, *etc. Inter* convasallos *quoque fuit Septemvir Brandenburgicus Joachimus Fridericus, quem & denotare voluit Paulus Piasecius Chron. p. 4. dum scribit.* Electoris quoque Brandenburgici Legati vexillum insigne istius fiduciæ *(qua dictione feudum, licet non satis bene ac convenienter, indicat)* simul (quasi eodem jure successionem ejus spectantes) contingebant. *Vigore hujus pacti beneficiarii Johannes Sigismundus Georgio Friderico,*

Alber-

Alberti Friderici patruele & curatore, ac Joachimo Friderico Septemviro, ad quem ab excessu Georgii Friderici munus curatoris delatum est, mortuis, Prussiæ ducatum anno cIↄ Iↄc XI. adeptus est, atq; Annam Alberti Friderici ex Maria Eleonora Juliacensi filiam in matrimonio habuit. Piasecius chron. p. 274. Quanquam autem contra primam inaugurationem in comitiis Lublinensibus anno cIↄ Iↄ LXIX. factam obtestati sunt Nuncii terrestres, & haud dubiè eò digitum intendit Piasecius, quando tradit, Electorem Brandenburgicum quasi successionem spectasse, tamen postea diversis ac non dubiis privilegiis jus hoc confirmatum, & misso in possessionem ejus ducatus Johanne Sigismundo, reipsa atq; opere anno supra millesimum sexcentesimum undecimo est impletum.

10. Cum Electores Brandenburgici hunc ad modum dominio beneficiario ac secura possessione Prussiæ fruerentur, anno cIↄ Iↄc LVII. Fridericus Wilhelmus, excelso animo princeps, transactione Velaviæ cum rege regnoq; Polonico inita, novo & memorabili exemplo supremum ejus ducatus imperium acquisivit, hoc jure atq; titulo pro se & omnibus maribus, quotquot deinceps ex familia Electoris rectâ serie descendent, separatim à Germaniæ rationibus retinendum: *k.* si verò iis omnibus ac singulis quid humanitus eventurum esset, & tota adeò propago Electoris præter expectationem & contra vota omniũ deficeret, statutum mutuo consensu est, uti Prussia pristinam juris beneficiarii con-

ditionem reciperet, atque eâ lege ad ipsius agnatos rediret, tamdiu certo ſtabiliq; jure permanſura, usq; dum ſtirps Marchionum Brandenburgicorum in rebus humanis vigeat, ac habeat legitimos ſucceſſores.

k. *Vebementer errant, & vim actorum veritati adferunt, qui eam pactionem appellant Bambergenſem, ùt auctor maximarum ſtatus Polonici Germanicè anno 1670. editarum; nihilo veriùs docent, qui tranſactionem Brembergenſem nominant, ùt Pacificus à Lapide in Monzamban. not. & ſtrict. p. 51. Velavienſis enim dicenda fuerat ab oppido Pruſſia, in quo XIX. Septemb. A. cIↃ IↃc LVII. coaluit, nomen ſortita, quæ extat in tractatibus pacis Coloniæ evulgatis: unde 1. conficio, maſculos deſcendentes ex linea electorali ratione atq; contemplatione primi acquirentis Friderici Wilhelmi veros ac legitimos ſupremi Pruſſiæ ducalis imperii hæredes eſſe: 2. agnatos lineæ ſive domus Culmbacenſis atq; Onolsbacenſis in caſu deficientis lineæ electoralis poſtliminiò futuros eſſe regis & regni Polonici beneficiarios, ſeu Vaſallos ratione Pruſſiæ ducalis, quã, ſi ad orbitatem redigeretur linea electoralis, primò domus Culmbacenſis, ſive Baruthina & hac extincta, Anſpacenſis obtineret. 3. excipi præfecturas Butovienſem & Lauenburgenſem, quas elector ac hæredes ſucceſſoresq; ejus jure pacti Velavienſis titulo beneficiario poſſidebunt. 4. iſti pacto convento hanc legem à rege req; publica Polonica dictam eſſe, ut quanquam Pruſſia ex feudali facta eſt allodialis, tamen ideo Germania non accreverit, ſiquidem contractui Velavienſi ea lex data fuerit, ut elector non ratione imperii Germanici, ſed ex alia cauſa, ac ſeparatæ civitatis jure ſupremum Pruſſiæ ducatum obtineret: quam legem rex ac reſpublica Polonica dare non dubiò poterant, quia penes utrumque tunc jus dandæ hujus*

jus

jus legis erat, inquantum utriq; summum Prussiæ imperium competebat, quod extincta in solidum familia electorali recuperabunt quoq;, & redeunte ad agnatos dominio utili, recipient Prussiæ dominium directum. Quanquam autem id ab initio legitimè & à non domino sit acquisitum, tamen postero tempore præsumtione derelicti & longa possessione ac præscriptione temporis convaluit, ut regi reiq; publicæ alienandi supremi Prussiæ imperii potestas esset. 5. Quocirca non facimus cum Philippo Andrea Burgoldensi notit. imp. part. I. p. 170. & Pacifico à Lapide in not: & strict. p 51. qui opinantur, Prussiam ducalem ab Electore Friderico Wilhelmo rursus imperio Germanico adjunctam esse. Johannes Wolfgangus Textor de rat. stat. cap. 19: p. 631: non ita quidem audacter hoc affirmat, existimat tamen, aut saltem eò inclinat, ut putet, electorem teneri ad Prussiam Germaniæ postliminiò innectendam. Cujusmodi denuò incorporandi, ut loquitur, obligatio haud difficulter per ea, quæ diximus, convelli potest. 6. Quod alioqui pactum supremi Prussiæ ducatus ad transversales non sit extendendum, facilè ex formulâ ejus liquet, quam adscribere huc non gravabor, ut fontes, ex quibus hos rivulos deduximus, in promtu habeantur, qui cujusmodi sint, constabit ex sequentibus. Ducatum Prussiæ iis finibus circumscriptum, quibus Serenissimus Elector illũ olim jure feudi, ante hoc bellum exortum possidebat, ipse deinceps & descendentes ejusdem masculi, ex toro ejus legitimè procreati, indeq; descendentes omnes, donec quisquam supererit ex descendentibus masculis suæ serenitatis electoralis jure supremi dominii cum summa atq; absoluta potestate sibi habebunt, possidebunt, regentq; absq; omnibus antehac præstitis oneribus. Quanquam verò serenissimus Elector ejusq; descendentes omnes masculi omni prorsus vasalla-

fallagii nexu, quo hactenus regi & reipublicæ Poloniæ obstricti fuerunt, iisq; omnibus, quæ inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde sequitur: sed deficientibus masculis ex præmemorata linea legitima electorali descendentibus, serenissimis regibus & reipublicæ Poloniæ jus suum integrum in præfatum ducatum reservatur, & tali pacto præfatus ducatus à republica Poloniæ non avelletur, quæ tamen reservatio interim ante casum existentem, juri supremi dominii serenitatis suæ electoralis, ejusq; descendentium nullo modo præjudicabit. Promittit etiam sua regia majestas tam pro se, quàm successoribus suis, se in casu non existentium descendentium specialem habituros rationem agnatorum serenitatis suæ electoralis, nimirum domus Culmbacensis & Onolsbacensis: & officia collaturos apud regni comitia, ut casu caducitatis existente, etiam illi alii præferantur, & ad successionem præfati ducatus admittantur, sub iisdem feudi conditionibus & obligationibus, quibus antehac serenissimus Elector ejusq; antecessores illum vigore investituræ possederunt. *7. Est autem inter agnatos Electoris successione proximus Marchio Culmbacensis, & si Electori heredes masculi defuturi essent, Prussiam ducalem tanquam vacuam, sibiq; jure beneficiario, certè in electore Joachimo Friderico per investituram acquisito, & subsequentibus temporibus ac novissimis pactis confirmato, debitam hereditatem aditurus: siquidem hoc pacto cautum sit, ut agnati, id est, suo quisq; ordine, ad dominium ac possessionem beneficiariam Prussiæ ducalis admittantur, neq; liberum sit reipublicæ, quæsitum agnatione jus adimere, aut quoquomodo intervertere, sed id omne salvum atq; integrum conservabit, quod agnatis,*

gnatis, posito eo deficientium masculorum electoris casu, ut heredibus postliminiò feudalibus debetur: Nam hi non tanquam haeredes nexu beneficiario soluti, & tanquam sui juris ac ut vocantur, allodiales, sed tanquam feudales succedent. 9. Cæterùm executioni hujus pacti datus est annus supra millesimum sexcentesimum sexagesimus tertius, factâ illius juris, quod anno superiori quinquagesimo septimo datum impertitumq; fuerat, die 18. Octob. solenni declaratione, ut ejus, cujus Prussiæ ratione vasallus antea fuerat, nunc socius fieret atq; fœderatus, quod colligas ex his pacti Velaviensis verbis: quoties autem, finito hoc bello (*Suedo-Polonico*) novum aliud bellum contra Serenissimum regem ac rempublicam Poloniæ orietur, sua serenitas electoralis ejusq; descendentes (*ex pacto, non dominio, quale antea viguit*) tenebuntur, 1500 pedites, & 500 equites regi ac regno Poloniæ subministrare, *&c. 10. De episcopatu Varmiensi quoq; constitutum est, eo jure, quo antehac, possidendum esse, quod argumento sit, nondum esse donatum jure seculi: uti id quidem cum rege Suediæ conventum fuisse, non sine stomacho ipse confitetur Andreas Olsowskius cens. cand. Pol. Permolestè sanè ferebat Johannes Sigismundus, quod Simoneta Episcopus Fulinatensis, tanquam Nuncius Apostolicus sibi inaugurationem Prussiæ beneficiariam adepto, obnunciasset, & propter suppressos Sambiæ & Pomesaniæ episcopatus palam contradixisset, Vid. Paul. Piasec. ad A. 1611. Verùm neq; tunc, neq; postea, neq; in hoc pacto Velaviensi ejus facta contra obtestationis ulla ratio habita est. 11. Tum id mirari subit, quid fuerit, quòd Electori ante hoc pactũ jus suffragii in Comitiis regni ratione Prussiæ deposcenti respublica annuere gravaretur: apud Piaseciũ chron. ad A. 1632. & 1633. Quod sanè ejusmodi est, ut intelligamus, Polonos secreto erga Electorem Germanosq; metu, noluisse eum in regni senatum & electionis con-*

silium

sikum admittere: non secus, atq; Germani olim regem Bohemiæ Vladislaum, quòd idem esset Poloniæ rex, anno cIↃ CCCC LXIIX. Senatu electorum Germanicorum prohibuerunt, atq; ea ex causa postero tempore reges Bohemiæ quoq; amiserunt jus Comitiorum Imperialium. 12. Quapropter Christiani Ludovici Kalckstemii machinatio contra Velaviense pactum fœda sanè fuit, quæ ne ageret radices, ac malum serperet ulteriùs, autor intra conatum deprehensus, ac Regiomontum abductus est. Cujus mores & fatum singulari scripto comprehendit quidam anno cIↃ IↃC LXXI: conf. Henricus Brewerus lib: 3. hist. decennal. p. 254. 13. Non sinit angustia spatii, ut omnia huc adferamus, nisi quòd addere visum est de diversis pactis & privilegiis primam Alberti Marchionis Anspacensis investiturā secutis, cujusmodi vigente adhuc priori Marchionum linea, quæ in Alberto, ejusq; filio Alberto Friderico, & Alberti fratribus Georgio, Casimiro ac Johanne non diu duravit, hæc fuerunt: Petricoviense anno cIↃ IↃ LVI. Lublinense, anno cIↃ IↃ LXIX: quo lineæ Electorali quoq; jus est partum, & priorum marchionum familiā extinctā, solenni demùm possessione Johanni Sigismundo confirmatum: mox verò & præter familiam electoris tale jus jam ante adeptam, Marchionum altera quoq; linea atq; adeò domus Culmbacensis & Onolsbacensis pactione Bidgostiensi cum Sigismundo III. inita obtinuerunt successionem in Prussiæ ducatum, si casus caduci esset, ac deficeret linea electoralis. 14. Utq; nunc est succedendi prærogativa inter duas dictas lineas, ita olim quoq; constituta fuit prærogativa majoratus inter prædictos fratres, Georgium, Casimirum & Johannem.

Erratum extantius §. 8. l. 5. vexatiobusq; pro quo legendum: vexationibusq;.

